

Fictie en werkelijkheid?

Fictie en werkelijkheid liggen dicht bij elkaar dan wij veronderstellen. De informatiemaatschappij is al lang aan de orde in het dagelijkse politieke handwerk, meer dan we willen toegeven. De informatietechnologie zal de wijze van besluitvorming in het publieke en private domein beïnvloeden en de burgers krijgen bijna onbeperkte keuzemogelijkheden. Deze medaille heeft echter ook een keerzijde. De vraag bij de titel van het symposium 'Politici en kiezers onder handbereik' is wie nu wie onder handbereik heeft.

Stelt u zich het volgende eens voor. U komt 's avonds wat laat thuis na de sluiting van uw winkel - een wetenschappelijke boekhandel - en u herinnert zich dat er nog boodschappen moeten worden gedaan. U beseft tegelijk dat er de volgende dag - een zaterdag - geen tijd zal zijn naar de supermarkt te gaan. U besluit virtueel te gaan winkelen. Volgens het recept van de supermarktketen van de week hebt u onder meer een droge witte wijn nodig. U klikt met uw muis en u ziet op uw grootbeeldscherm met een groot scala aan droge witte wijnen, verschillend naar karakter en prijs, afkomstig uit Italië, Spanje, Zuid-Afrika, Australië en zelfs één tot uw verbazing uit Zuid-Limburg. Uw recept is even-

wel precies en geeft een Franse droge witte wijn aan. U klikt opnieuw op Franse wijnen en dan verschijnen er en-

kele zinnen op uw scherm, namelijk: "Overweeg nog een keer uw keuze om twee redenen:

a. U was 33 dagen geleden tegen de Franse kernproeven bij de electro-nische volksraadpleging in opdracht van de minister van Buitenlandse zaken;

b. U bent lid van een milieu-organisatie die acties voert ter boycotting van Franse producten."

Ik vermoed dat professor Snellen dit bedoelde toen hij schreef "de relatie met de democratie betreft het recht autonoom een beeld van zichzelf naar buiten te kunnen projecteren. Het is niet aan anderen mijn voorkeuren in te vullen, inconsistenties van mijn voor-

Dr. W.J. Deetman

keuren met mijn andere gedrag aan de orde te stellen of wetenschap met betrekking tot mijn achtergronden direct of indirect - via gerichte toezending van materiaal - tegen mij te gebruiken", en toen hij daarvoor schreef in wat plechtiger bewoordingen: "het gaat om constitutionele rechten van vrijheid van vereniging en vergadering, van vrije meningsuiting, van bescherming van de persoonlijke beschermingsfeer." Hij slaat de spijker op zijn kop.

Fictie en werkelijkheid

Misschien denkt u dat het voorbeeld van zoëven pure fantasie is, maar strikt genomen gaat het om maximaal drie gegevensbestanden, namelijk die van de supermarkketen, die van het betalingsverkeer en die van de elektronische volksraadpleging. Twee van die drie bestanden bestaan al min of meer. Misschien denkt u dat het voorbeeld onzin is, omdat de privacy toch wel gegarandeerd zal zijn. Privacy kan evenwel gegarandeerd worden, zodat het verzoek tot heroverweging van die keuze wijn alleen en uitsluitend op uw scherm verschijnt en niet met naam en toenaam op dat van een ander. Misschien denkt u dat u nooit zo gaat meewerken aan de koppeling van databestanden van zoëven aangeduid, maar soms hebt u er voordelen van.

Een heel ander voorbeeld: wanneer eventuele dieetvoorschriften van een arts gekoppeld kunnen worden aan de levensmiddelen waaruit u kunt kiezen. Fictie en werkelijkheid liggen dicht bij elkaar dan wij veronderstellen. Een tweede voorbeeld van een andere orde en met een heel ander karakter. Een fictief voorbeeld en een voorbeeld dat wat mij betreft fictief zal blijven, ofschoon je dat nooit zeker weet in *science fiction*. Een voorbeeld uit de *hard-back-*

fiction zoals de Engelsen dat noemen, geschreven door Andrew Roberts in een thriller. Hij gaat uit van een bureaucratische superstaat van de Verenigde Staten van Europa in 2045, eerder tot stand gekomen op basis van een referendum waarmee is gemanipuleerd. Een superstaat ook waar corruptie en discriminatie plaatsvinden. Burgers beginnen een vrijheidsstrijd. De superbureaucratie wordt niet meer geduld. Mensen van vlees en bloed komen in verzet.

Nu de actualiteit. In sommige gemeenten wordt bij voorgenomen concreet beleid eerst via peilingen marketing gedaan naar voorkeuren en wensen van burgers. Dan vindt besluitvorming plaats. Na enige tijd wordt geëvalueerd door de mate van tevredenheid van burgers te meten.

Politieke partijen volgen nauwgezet de opiniepeilingen en letten daarbij precies op de voorkeuren van burgers terzake van prioriteiten in beleid. Op dit punt kunnen de *topics* van politieke beleidslieden met grote mate van zekerheid voor een half jaar worden voorspeld. Recentelijk heeft de PvdA, alvorens met bepaalde voorstellen in de sfeer van de sociale zekerheid te komen, via een opiniebureau gevraagd naar de voorkeuren van haar achterban en breder van de kiezers.

De informatiemaatschappij is al lang aan de orde in het dagelijkse politieke handwerk, meer dan we willen toegeven. Dat is ook niet verwonderlijk indien men bedenkt dat de steekproeftechnieken een behoorlijke mate van betrouwbaarheid verschaffen.

Enkele conclusies

Genoeg voorbeelden. Fictie en non-fictie. Enkele tussenconclusies kunnen al worden getrokken.

- We leven inmiddels in een informatie-maatschappij, zij het nog niet lang. Veel zal er nog gaan veranderen en weinig is op dit moment precies te voorspellen.

- De mogelijkheden van de informatie-technologie zullen de wijze van besluitvorming in het publieke en private domein beïnvloeden. Hierbij dient te worden bedacht dat de grenzen tussen die domeinen geen vast gegeven zijn, maar zullen gaan schuiven. Ook dient men zich te realiseren dat deze veranderingen zich kunnen voltrekken bij handhaving van de bestaande formele regels van democratische besluitvorming. Voorts zal het aantal actoren groter worden en hun anonimiteit zal toenemen.

- De burger krijgt bijna onbeperkte keuzemogelijkheden waarmee de bestuurder en de politicus rekening zullen moeten houden. Er is echter ook een keerzijde aan deze medaille met vele voorkeuren. De voorkeuren zelf kunnen door de bestuurder op integere en niet integere wijze gemanipuleerd worden.

- Burgers blijven gelukkig mensen van vlees en bloed, die soms de rationaliteit van het beleid, de regels en de logica van de besluitvorming aan hun laars lappen als bijvoorbeeld de grondwaarden van humaniteit dreigen weggedrukt te worden.

Aandachtspunten

Dit alles kwam op bij overdenking van de titel van dit symposium 'Politici en kiezers onder handbereik'. Daarbij vroeg ik mij af wie nu wie onder handbereik heeft. Strikt genomen dezelfde type vraag, of wellicht dezelfde vraag, als wie controleert hen die controleren.

Er is niets nieuws onder de zon!

In feite gaat het om vragen naar samenhang tussen gebeurtenissen en opvattingen. Naar samenhangen tussen ontwikkelingen in de samenleving. Daarmee wordt geraakt aan de samenleving zelf, alsmede de normen en waarden die het bindweefsel van die samenleving maken. Dit alles gold, geldt nu en zal ook in de toekomst aan de orde zijn. Misschien zijn de gevestigde opvattingen en traditionele besluitvormingsprocedures minder vanzelfsprekend aan het worden. Misschien is er daardoor ook een groter risico van erosie van de normen en waarden waarop de samenleving stoelt. Dat vergt alert-

---

De grenzen tussen het publieke en private domein zullen gaan schuiven.

---

heid, ook in het politieke bestel. Wat te doen en wat dienen met name politieke partijen te doen als centrale instituties in een democratie.

Politieke partijen hebben de taak zich over concrete problemen uit te spreken

die in het publieke domein burgers bezighouden en suggesties voor oplossingen te doen. Zij dienen dat niet te doen op ad-hoc-basis, maar op basis van langere-termijn-visies op de inrichting van de samenleving en de ontwikkelingen in de samenleving en de wereld. Het een en ander dient gebaseerd te zijn op grondige analyse van de feiten. Een dergelijke taakvervulling zal bijdragen aan het vertrouwen in de politiek en zal dat vertrouwen kunnen versterken. Bovendien wordt zo continuïteit meeft gewaarborgd en kunnen inconsistenties in het overheidsbeleid worden beperkt. Daarom is een krachtige financiële ondersteuning van de wetenschappelijke instituten van de politieke partijen uit de publieke middelen wenselijk. Het functioneren van de democratie is in

het geding. Overigens blijf ik de grootst mogelijke aarzelingen behouden ten aanzien van verdere directe subsidiëring van politieke partijen, behoudens enkele specifieke activiteiten, zoals die van de wetenschappelijke instituten.

Tweede aandachtspunt betreft de presentie van politieke partijen in de media. Wanneer gehecht wordt aan het hebben van visies op concrete oplossingen, dan is het essentieel dat deze voor het voetlicht van de burgers kunnen worden gebracht. Daarmee wordt het publieke debat gediend en worden burgers geïnformeerd over de onderscheiden opvattingen van politici en bestuurders. De verscheidenheid in de media is in zekere zin een garantie dat dat uitdragen en bediscussiëren kan plaatsvinden, ook op dit moment, ofschoon men zorgen kan hebben in verband met de beleidsvoornemens voor het publieke bestel. Dit alles laat evenwel onverlet dat de regelingen die er landelijk zijn om de presentie van politieke partijen in de media te waarborgen, op het lokale en regionale vlak ontbreken. Terecht heeft Rottenberg voor dat punt enige tijd geleden aandacht gevraagd. Ook op het regionale en lokale vlak zal een presentie van politieke partijen voor radio en televisie moeten worden geregeld.

Een derde aandachtspunt betreft de taakvervulling van de Tweede Kamer. Recentelijk heeft de hoofdinspecteur van de VNG, de heer De Vries, ervoor gepleit dat de Kamer meer onderzoek gaat doen juist naar de samenhang tussen ontwikkelingen zoals zoëven is aangegeven. Het zou erom gaan die samenhangen zichtbaar te maken voor de burger. Die suggestie acht ik een waardevolle. Ook op deze manier kan worden bijgedragen aan het publieke debat

en aan het versterken van het functioneren van politieke partijen.

Het vierde aandachtspunt betreft het overheidsbeleid als zodanig. Er wordt veel gesproken over de informatiemaatschappij, maar dat veronderstelt wel dat burgers met de informatie kunnen omgaan. Hierbij gaat het niet alleen om de techniek voor het toegang krijgen tot gegevensbestanden (informatie), maar ook om de vaardigheid via netwerken met anderen te communiceren, en niet in de laatste plaats om het toevoegen van nieuwe informatie. Toevoegen van nieuwe informatie betekent in feite het toevoegen van kennis. Daarom is het van zo grote betekenis dat in het onderwijsbestel meer aandacht wordt gegeven aan tal van aspecten verbonden aan de informatietechnologie, maar bovenal zal de samenleving zelf bereid moeten zijn meer in het onderwijs te investeren. Wanneer het gaat om het aandacht besteden aan tal van onderwerpen en ontwikkelingen die burgers raken, dan is juist een goed publiek bestel dat niet gebukt gaat onder de dictatuur van kijkcijfers, van belang. Dit is het vijfde aandachtspunt. Het publieke bestel kan zo bijdragen tot een democratisch burgerschap. Terecht heeft het Rathenau Instituut hierop recentelijk gewezen. Het zesde aandachtspunt raakt het doelgroepenbeleid. Juist wanneer het gaat om democratisch staatsburgerschap, is aandacht nodig voor groepen die nog niet of in te geringe mate participeren in het openbare leven. Hierbij kan gedacht worden aan jongeren - en daarom zijn jongerenorganisaties bij politieke partijen van zo grote betekenis -, maar ook aan allochtonen, vrouwen, etc.

Drs. W.J. Deelman is voorzitter van de Tweede Kamer